

УДК 911.3

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ НА РЕКРЕАЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

М. Ступень, д.е.н., професор

ORCID ID: 0000-0002-7599-8261

Львівський національний аграрний університет

Н. Ступень, д.е.н., доцент

ORCID ID: 0000-0003-1238-4016

Національний університет «Львівська політехніка»

Н. Хомич, к. с.-г. н., в.о. доцента

ORCID ID: 0000-0003-1838-544X

З. Рижок, к.е.н., в.о. доцента

ORCID ID: 0000-0003-0733-5658

Львівський національний аграрний університет

© М. Ступень, Н. Ступень, Н. Хомич, З. Рижок

<https://doi.org/10.31734/agrarecon2019.03.033>

Ступень М., Ступень Н., Хомич Н., Рижок З. Аналіз розвитку туристичної галузі на рекреаційних територіях України

Встановлено, що підвищення рівня добробуту та якості життя українського населення, збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь, перехід від сировинної спрямованості економіки на інноваційний шлях розвитку залежать від стану рекреаційних територій та розвитку екологічного туризму. Основною метою проведеного дослідження було: проаналізувати сучасний стан рекреаційних територій в Україні; виявити й структурувати чинники формування їхньої привабливості й рекреаційних властивостей; запропонувати шляхи вдосконалення еколого-економічного механізму функціонування рекреаційних територій; окреслити перспективи розвитку туризму на рекреаційних територіях в Україні.

Останніми роками ми спостерігаємо зменшення потоку іноземних туристів майже удесятеро порівняно з показником 2000 року. Опрацьовані статистичні дані вказують на те, що за типами суб'єктів туристичної діяльності найчисленнішою категорією є турагенти – 80 %. На основі аналізу туристичної діяльності в Україні встановлено, що кількість туристів – громадян України, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності протягом 2016 року, становила понад 2,5 млн осіб, а іноземних – 35 тис. осіб. Дослідження сучасного стану рекреаційних територій в Україні дало змогу виокремити низку чинників, що стримують активний розвиток територій, а саме недооцінювання важливості профілактичних заходів, які можуть запропонувати санаторії-профілакторії, та спроба повернути втрачені позиції на ринку, що відбувається не завдяки розвитку самої галузі, а лише через залучення більшої кількості потенційних споживачів. Запропоновано низку заходів для поліпшення ситуації з розвитку туризму на рекреаційних територіях, що передбачають забезпечити доступність санаторно-курортного лікування за рахунок активного розвитку транспортної інфраструктури та диференціації вартості лікування, привести сучасний стан рекреаційних закладів на території України до міжнародних норм і стандартів, збільшити загальний попит на послуги рекреаційних територій, розширивши асортимент цих послуг.

Ключові слова: туризм, рекреаційні території, туристичні потоки, туристична діяльність, оздоровчі заклади, санаторно-курортні заклади.

Stupen M., Stupen N., Homych N., Ryzhok Z. Analysis of the tourism industry development on the recreational territories of Ukraine

The article declares that improvement of the level of well-being and living standards of Ukrainian population, preservation of natural resources for future generations, transition from raw material economy to the

innovative path of development depend on conditions of recreational areas and development of eco-tourism. The main purpose of the study is to analyze the current state recreation areas in Ukraine, to identify and systemize the factors, shaping their attractiveness and recreational properties; to propose the ways to improve the ecological and economic mechanism of recreational areas functioning; to outline the prospects for development of tourism on recreational areas in Ukraine. This article explores that in the recent years we observe a 10 times fall in the flow of foreign tourists as compared to the index of 2000. The statistics indicates that, by the type of tourist entities, the most numerous category is made by travel agents, i.e. 80 %. The analysis of tourism activity in Ukraine confirms that the number of tourists, i.e. citizens of Ukraine, served by tourist entities during 2016, accounted for more than 2.5 million people and foreign tourists, i.e. 35 thousand people. The study of the current conditions of recreational territories in Ukraine has made it possible to single out a number of factors that impede the active development of the territories, namely underestimation of the importance of preventive measures, which can offer sanatoriums-preventive hospitals and an attempt to recover the lost positions at the market. It is achieved not due to development of the industry itself, but only through the attempt to reach more potential customers. The work proposes a number of measures to improve the situation of tourism development on the recreational territories, providing for the availability of sanatorium treatment due to active development of transport infrastructure and differentiation of the cost of treatment; to bring the current state of recreational facilities in Ukraine to the international norms and standards; to increase the overall demand for recreational area services by expanding their range of services.

Key words: *tourism, recreational territories, tourist flows, tourist activity, wellness establishments, sanatorium-resort establishments.*

Постановка проблеми. Виконання важливого соціально-економічного завдання – підвищення рівня добробуту та якості життя українського населення, збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь, перехід від сировинної спрямованості економіки на інноваційний шлях розвитку – багато в чому залежить від стану рекреаційних територій та розвитку екологічного туризму (Росоха, 2002). Тому аналіз розвитку різноманітних видів туризму на рекреаційних територіях є важливим завданням. Адже збільшення обсягу припливу внутрішніх і закордонних туристів передбачає вдосконалення природно-ресурсної бази як матеріальної основи економічного розвитку території, а сам процес функціонування рекреаційних територій об'єднує різні сфери діяльності населення, зокрема культуру, охорону навколишнього природного середовища, здоров'я, безпеку, міжнародні та економічні відносини, сферу зайнятості та міжкультурних комунікацій, підвищення освітнього рівня населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку туристичної галузі присвячено дослідження таких науковців, як П. Гаврилко (2017), Я. Гадзало (2017), М. Газуда (2014), Л. Забуранна

(2013), М. Лендел (2013), Р. Росоха (2002) та ін. Вони розкрили підходи та передумови розвитку туристично-рекреаційної діяльності, особливості надання послуг у туристично-рекреаційній сфері. Водночас потребують додаткового аналізу, обґрунтування і реалізації заходи щодо активізації розвитку туризму на рекреаційних територіях.

Так, П. Гаврилко та А. Колодійчук (2017) розглядають концептуальні положення розвитку сфери сільського аграрного туризму, що передбачає необхідність виробництва туристичних продуктів, матеріально-технічного забезпечення, інформаційної інфраструктури, транспортування, екскурсійного обслуговування і супутніх послуг, складських систем і збуту туристичного продукту. Розвиток рекреаційно-туристичної сфери досліджують М. Газуда, В. Ерфан та С. Газуда (2014), що є пріоритетним у забезпеченні соціально-економічного зростання економіки регіону, оскільки тут розвинуті всі види рекреаційної діяльності починаючи від санаторно-курортного лікування до відпочинку і розширеного відтворення різних видів туризму. За допомогою кластерного аналізу Л. Забуранна (2014) проводить дослідження підприємств сфери сільського аграрного туризму регіону та визначає їхню ідентифікацію відповідно до структури

отримуваних доходів, а також вивчає найважливіші чинники ефективності використання обмежених ресурсів та важелів підвищення ділової активності підприємств сфери сільського аграрного туризму в сучасних ринкових умовах.

Учений М. Лендел (2013) обґрунтовує стратегію освоєння рекреаційного потенціалу і перспективи розвитку рекреаційно-туристичної сфери України. У контексті сталого розвитку сільських транскордонних територій Закарпаття М. Лендел, С. Газуда та Л. Газуда (2018) пріоритетним напрямом вважають розвиток туристично-рекреаційного комплексу з метою ефективного використання природноресурсного потенціалу області, спроможного забезпечити успішне функціонування і розвиток суб'єктів господарювання туристично-рекреаційної сфери. Виявлення та оцінку рекреаційних ресурсів проводить С. Леонова (2013), щоб дослідити природно-рекреаційний потенціал територій для розробки планів розвитку рекреації та управління ними.

Постановка завдання. Ми ставили завдання проаналізувати сучасний стан рекреаційних територій в Україні, виявити й структурувати чинники формування їхньої привабливості та рекреаційних властивостей; запропонувати шляхи вдосконалення еколого-економічного механізму функціонування рекреаційних територій; окреслити перспективи розвитку туризму на рекреаційних територіях в Україні.

Методика дослідження та матеріали. Методика дослідження внутрішнього ринку туристичних послуг ґрунтується на поєднанні методів галузевого й територіального аналізу і має на меті визначення національної туристичної політики. Застосовано економіко-статистичний метод для аналізу динаміки туристичних потоків, показників роботи суб'єктів туристичної діяльності, стану санаторно-курортних та оздоровчих закладів в Україні. Стан та проблеми розвитку націо-

нального туристичного ринку досліджено за допомогою системного та абстрактно-логічного методу при узагальненні, формулюванні пропозицій, опрацюванні наукових публікацій, нормативних документів й статистичних даних із метою реалізації концептуальної моделі збалансованого розвитку і надання туристичних послуг на рекреаційних територіях.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан рекреаційних територій в Україні вкрай складний і характеризується зниженням основних статистичних показників. Події, що відбуваються на території нашої країни останніми роками, призвели до зменшення потоку іноземних туристів майже удесятеро порівняно з показником 2000 р. (табл. 1), в той час як кількість внутрішніх туристів зменшилась на 66,4 % за той самий період (Туризм, 2016). Одночасно зі збільшенням кількості українських туристів, які надали перевагу відпочинку за кордоном, отримуємо катастрофічну для розвитку українського туризму ситуацію значного зменшення попиту на відвідування вітчизняних рекреаційних територій.

Отже, перед туристично-рекреаційною галуззю України та її курортно-рекреаційним сегментом, у тому числі санаторно-курортною індустрією, стоїть завдання продовження інтеграції української туристично-рекреаційної діяльності у світову, переважно на основі збільшення залученості зарубіжних громадян.

Виїзний туризм випереджає в'їзний, що не є позитивним для галузі. Однак в'їзний туристичний потік за три досліджувані роки перевищує виїзний, а це вказує на розвиток туристичного бізнесу в Україні. Внаслідок підвищення обізнаності іноземних туристів з Україною, поліпшення її репутації на міжнародній арені та спрощення умов перетинання кордонів динаміка потоку в'їзних туристів в Україну щороку зростає.

Мережа суб'єктів туристичної діяльності України, юридичних осіб та фізичних осіб-

підприємств у 2016 р. становила 3506 одиниць, що на 324 одиниці більше, ніж у 2015 р. (табл. 2). У структурі мережі за типами суб'єктів туристичної діяльності найчисленнішою категорією є турагенти – 80 % від загальної кількості суб'єктів. Кількість туристів – громадян України, обслужених

суб'єктами туристичної діяльності протягом року, становила понад 2,5 млн осіб, іноземних туристів – 35 тис. осіб (у 2015 р. відповідно 2,0 млн та 15 тис.). Для переважної більшості туристів (85 %) основною метою подорожі була організація дозвілля та відпочинку (Туризм, 2016).

Таблиця 1

Динаміка туристичних потоків в Україні*

Рік	Кількість туристів, яких обслуговують суб'єкти туристичної діяльності в Україні	Із загальної кількості туристів		
		іноземні туристи	туристи – громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи
2000	2013998	377871	285353	1350774
2001	2175090	416186	271281	1487623
2002	2265317	417729	302632	1544956
2003	2856983	590641	344332	1922010
2004	1890370	436311	441798	1012261
2005	1825649	326389	566942	932318
2006	2206498	299125	868228	1039145
2007	2863820	372455	336049	2155316
2008	3041655	372752	1282023	1386880
2009	2290097	282287	913640	1094170
2010	2280757	335835	1295623	649299
2011	2199977	234271	1250068	715638
2012	3000696	270064	1956662	773970
2013	3454316	232311	2519390	702615
2014	2425089	17070	2085273	322746
2015	2019576	15159	1647390	357027
2016	2549606	35071	2060974	453561

* За даними Державної служби статистики України.

Таблиця 2

Суб'єкти туристичної діяльності в Україні, 2016 р.*

Показник	Усього	У тому числі		
		туроператори	турагенти	суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність
1	2	3	4	5
Юридичні особи				
Кількість суб'єктів туристичної діяльності, од.	1838	552	1222	64
Середньооблікова кількість штатних працівників, осіб	8545	4926	3448	171

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5
з них: мають спеціальну освіту в галузі туризму	3723	2064	1602	57
особи до 30 років	2442	1583	829	30
Дохід від надання туристичних послуг, млн грн	11522,5	10983,1	518,4	21,0
Фізичні особи-підприємці				
Кількість суб'єктів туристичної діяльності, од.	1668	x	1581	87
Середньооблікова кількість штатних працівників, осіб	1867	x	1776	91
з них мають спеціальну освіту в галузі туризму	763	x	732	31
Кількість неоплачуваних працівників (власники, засновники підприємства та члени їхніх сімей), осіб	926	x	871	55
Дохід від надання туристичних послуг, млн грн	413,2	x	402,7	10,5

** За даними Державної служби статистики України.*

Таблиця 3

Аналіз стану санаторно-курортних та оздоровчих закладів України*

Рік	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілакторії		Будинки і пансіонати відпочинку		Бази та інші заклади відпочинку		Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку	
	всього	у них ліжок, тис. од.	всього	у них ліжок, тис. од.	всього	у них ліжок, тис. од.	всього	у них ліжок, тис. од.	всього	у них ліжок, тис. од.
2000	549	151	377	31	266	63	2010	238	7615	227
2001	555	151	357	29	273	61	2015	236	8578	221
2002	544	151	334	28	290	63	1982	236	10890	231
2003	536	147	325	27	292	62	2005	236	14961	228
2004	531	147	311	25	302	62	2033	231	19443	256
2005	524	145	291	23	321	65	2016	233	18366	236
2006	520	148	277	23	301	63	1976	232	18238	231
2007	523	143	269	21	302	64	1934	224	18363	226
2008	518	142	262	21	302	64	1916	221	18672	218
2009	513	141	252	21	296	62	1907	216	17379	198
2010	510	141	234	19	290	60	1920	217	17342	196
2011	508	141	224	19	280	59	1947	216	17703	194
2012	484	133	185	18	286	60	1925	208	17744	188
2013	477	132	165	15	271	57	1916	202	18549	191
2014	320	79	118	17	90	17	1400	157	13977	126
2015	309	78	79	12	76	15	1399	165	9743	113
2016	291	70	63	10	73	14	1295	146	9669	112

** За даними Державної служби статистики України.*

Ситуація з рекреаційними закладами в Україні також далека від ідеальної. Загальна кількість місць у санаторно-курортних та оздоровчих закладах на території України в період з 2000 до 2016 року зменшилася на 53 % (табл. 3) (Туризм, 2016), що спричинено впливом таких чинників, як складна геополітична та економічна ситуація, зменшення попиту на рекреаційні заклади в Україні, недостатньо розвинута логістична система й транспортна інфраструктура, невідповідність рівня комфортності міжнародним нормам і стандартам, неефективне правове забезпечення функціонування закладів рекреаційного призначення на території України.

Проведений аналіз сучасного стану рекреаційних територій в Україні дає змогу виокремити низку чинників, що стримують активний розвиток територій. Серед них варто виділити недооцінювання важливості профілактичних заходів, які можуть запропонувати санаторії-профілакторії, що значно знижує їхню популярність серед населення та, як наслідок, їхню загальну кількість й рівень завантаженості, що призводить до

зменшення спроможності санаторіїв вчасно оновлювати засоби лікування; спроба повернути втрачені позиції на ринку відбувається не завдяки розвитку самої галузі, а лише через залучення більшої кількості потенційних споживачів, що призводить до зменшення якості кінцевих наданих послуг.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Для поліпшення ситуації з розвитку туризму на рекреаційних територіях України пропонуємо:

✓ забезпечити доступність санаторно-курортного лікування за рахунок активного розвитку транспортної інфраструктури та диференціації вартості лікування, що зробить його доступним для ширшого кола громадян країни;

✓ привести сучасний стан рекреаційних закладів на території України до міжнародних норм і стандартів, що дасть змогу залучити більшу кількість іноземних туристів;

✓ збільшити загальний попит на послуги рекреаційних територій, розширивши асортимент цих послуг, щоб привабити більшу кількість потенційних споживачів.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

Гаврилко, П.П. та Колодійчук, А.В., 2017. Логістичне управління суб'єктами підприємництва сфери сільського аграрного туризму. *Науковий вісник Ужгородського університету: економіка*, 1 (49), 2, с.122–125.

Гадзало, Я.М. та Саблук, П.Т., 2017. *Рекомендації з розроблення Дорожньої інвестиційної карти розвитку аграрного району*. Київ: Аграрна наука.

Газуда, М.В., Ерфан, В.Й. та Газуда, С.М., 2014. Особливості надання послуг у туристичній сфері регіону. *Науковий вісник Ужгородського університету: економіка*, 1 (42), с. 261–265.

Забуранна, Л.В., 2013. *Управління туристичною підприємницькою діяльністю в аграрній сфері: теорія, організація*. Доктор наук. Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки».

Забуранна, Л.В., 2014. Кластерний аналіз підприємств сфери сільського аграрного туризму. *Ефективна економіка*, [online] Доступно: <file:///C:/Users/User/Downloads/efek_2013_1_17.pdf> [Дата звернення 7 жовтня 2019].

Лендел, М.А., Газуда, С.М. та Газуда, Л.М., 2018. Туристично-рекреаційний комплекс у системі соціально-економічного розвитку сільських територій транскордонного регіону. *Науковий вісник Ужгородського університету: економіка*, 1 (51), с. 153–160.

Леонова, С.В., 2013. Методичні підходи та критерії оцінки рекреаційних територій. *Вісник ОНУ: географічні та геологічні науки*, 2 (18), с. 73–81.

Лендел, М.А., 2013. Проблеми і перспективи розвитку рекреаційно-туристичної сфери України та її регіонів. *Науковий вісник Ужгородського університету: економіка*, 1 (38), 2, с. 196–199.

Росоха, Р., 2002. Світовий досвід організації рекреаційно-туристичної діяльності. *Регіональна економіка*, 3, с. 191–195.

Туризм: статистичний збірник. 2016. [online] Доступно: <<http://www.ukrstat.gov.ua/>> [Дата звернення 6 жовтня 2019].

Стаття надійшла 12.10.2019

